

GENIETEN VAN WATER

Van harte welkom in het sfeervolle Grave! Tijdens deze wandeling beleeft u de waterrijke historie van de vestingstad en haar omgeving.

U bezoekt bijzondere locaties zoals het rijksmonument gemaal Van Sasse en loopt langs de imposante kanonnen. Hier werd vroeger bulderend aangekondigd wanneer de Beerse Overlaat in werking trad. Grave en water zijn onlosmakelijk verbonden.

Waterschap Aa en Maas vindt het belangrijk dat zijn inwoners en bezoekers hier genieten van water, landschap, cultuurhistorie en natuur. Met het inrichten en beheren en onderhouden van sloten, beken en rivieren leveren wij een bijdrage aan een veilige en gezonde leefomgeving voor mens, plant en dier. Wij stellen onze eigendommen zoveel mogelijk open en geven ruimte aan recreatie en recreatief medegebruik, zodat boeren, burgers en buitenlui optimaal het water kunnen beleven en benutten in hun vrije tijd.

Geniet van deze bijzondere wandeling!

Ernest de Groot, Portefeuillehouder
Recreatie/Educatie Waterschap Aa en Maas

ROUTEBESCHRIJVING

- 1 Vertrek vanaf gemaal Van Sasse richting de Maasbrug. Bij het bevrijdingsmonument loopt u linksaf het fietspad op zodat u onder de brug doorloopt.
- 2 Eenmaal onder de Maasbrug doorgelopen slaat u linksaf op de Koninginnedijk richting Grave.
- 3 U slaat bij de jachthaven linksaf de Havenstraat in, u loopt het park in en slaat gelijk linksaf, de heg volgende.
- 4 Wandel langs de boomgaard en houdt in het park links aan, langs de verhoging. Aan het einde neemt u de trap omlaag en gaat voor het grote gebouw linksaf.
- 5 Op de 4-sprong loopt u recht door de Maaskade in, met aan uw linkerzijde de Maas en de Maaspoort. U blijft de vestingmuur volgen.
- 6 U volgt het patroon van de buitenmuur van de vesting, waardoor u ook langs de Oude Haven van de vestingstad loopt.
- 7 Alternatieve route: ga de Oliestraat in en door het straatje rechts (Korte Rogstraat) richting Markt. Zelfde weg weer terug.
- 8 Aan het einde van de oude haven komt u uit op de Brugstraat, sla hier rechtsaf en wandel Grave in.
- 9 De tweede straat slaat u linksaf, de Hamstraat in.
- 10 Aan het einde van de Hamstraat links aanhouden: steek bij het stoplicht de St. Elisabethstraat over en ga aan de overkant rechtsaf. U passeert de Hampoort.
- 11 Neem de eerste weg links, u passeert een Mariakapel aan de achterzijde.
- 12 Steek de provinciale weg over (let goed op!), ga rechtdoor de Lovendaalsingel in.
- 13 Aan het einde van de Lovendaalsingel linksaf, u loopt over de Raam heen. Neem de eerste weg rechts (Stadhouderslaan).
- 14 Zodra de bebouwing aan de rechterzijde ophoudt, steekt u schuin de parkeerplaats over en neemt het kleine paadje (links van de prullenbak) het parkje in.
- 15 Het paadje komt weer uit op de Stadhouderslaan. Zodra ook de bebouwing links ophoudt, neemt u het fietspad rechts, langs de Raam. Het pad leidt u weer terug naar gemaal Van Sasse.

Start: gemaal Van Sasse
Lengte: 4,5 km
Duur: 60 minuten

Deze waterweetjeswandeling voert u langs verschillende water-thema's en elementen binnen het waterrijke Grave.

U loopt over de Koninginnedijk richting de binnenstad van Grave, komt langs de jachthaven, de Ham-poort met het Graafs Museum, de vestingwal en de Maasdijk. Het laatste deel van de route volgt de natuurlijke zone langs de Raam en voert u terug naar gemaal Van Sasse. De route is beschreven met de klok mee, maar kan eventueel ook andersom gelopen worden.

U kunt de route zelfstandig lopen aan de hand van deze routefolder, maar ook onder begeleiding van een zogenaamde 'watergroeter'. Neemt u hiervoor contact op met waterschap Aa en Maas: info@aaenmaas.nl

WATERWEETJES

1 GEMAAL VAN SASSE

Gemaal Van Sasse (1929) is het eerste elektrische gemaal dat is gerealiseerd door het voormalige waterschap De Maaskant en is vernoemd naar Jhr. mr. A.F.O. van Sasse van Ysselt, de eerste voorzitter van waterschap De Maaskant (1921-1926).

Het **riviertje De Raam** mondt uit in de Maas bij gemaal Van Sasse. De Raam veroorzaakte voor die tijd problemen met de waterafvoer: de vroegere uitmonding in de Maas (bij de Oude Haven in Grave) was niet alleen te krap, ook voerde het riviertje zuur Peelwater aan.

2 BRUG, SLUIS- EN STUWCOMPLEX

Het brug, sluis- en stuwcomplex in de Maas bij Grave bestaat uit een **verkeersbrug**, een **stuw** en twee **sluizen**. De stuw, die in 1929 samen met de eerste sluis gereed kwam, is uniek in Nederland, omdat hij één geheel vormt met de erboven gelegen verkeersbrug. Om de waterstand voor de scheepvaart op peil te houden zijn er in Nederland

Op 17 september 1944 werd Grave bevrijd door John S. Thompson, waar de Maasbrug tegenwoordig naar is vernoemd. In de twee **rivierkazematten** nabij de Maasbrug en gemaal Van Sasse, is het Graafs KazemattenMuseum gevestigd. Hier vindt u verhalen over de bezetting en bevrijding van Grave.

7 stuwen gebouwd in de Maas. De stuwen bemoeilijken de vistrak naar de paaigronden. Daarom heeft Rijkswaterstaat onder andere in Grave een **vistrap** aangelegd. Voor vissoorten die heen en weer trekken tussen de Maas en haar zijriviertjes heeft waterschap Aa en Maas bij gemaal Van Sasse in 2014-2015 een **vispassage** aangelegd in de Raam.

3 JACHTHAVEN

De **jachthaven** ligt in een deel van de **oude vestinggracht**.

Het park was de moestuin van het klooster dat was gevestigd in het Noorderblok, een voormalige kazerne. De begraafplaats van de paters is nog steeds aanwezig onder de monumentale rode beuken.

5

Grave werd vooral via het water bevoor-raad en hier speelde de **Maaspoort** een grote rol in. Van daar kon men naar het aan de overkant van de rivier gelegen kroonwerk Coehoorn, en verder noordelijk naar Nijmegen. De poort staat bovenop de huidige **waterkering** (dijk) die Grave beschermt tegen het hoog water van de Maas. Bij de trap staan de hoogste water-standen van 1993 en 1995 aangegeven.

6 KANONNEN

In een rondeel staan twee bronzen kanonnen uit de Napoleontische tijd. Tot 1930 werden deze afgeschoten ten teken dat binnen één dag de **Beersche Overlaat** (een verlaging in de Maasdijk ter hoogte van het dorp Beers) in werking zou treden door het stijgende waterpeil. Hierdoor liepen de landerijen rondom Grave onder water. Zo wisten de boeren dat het vee binnengehaald moest worden.

7

Voor de **waterpomp** op de Markt moet u even van de route afwijken: ga via de Oliestraat en rechts door de Korte Rogstraat richting Markt. De pomp uit 1798 is een Rijksmonument. Op de drie hardstenen banken werd vis verhandeld.

8 INLAATWERK

Bij de Oude Haven mondde vroeger het water van de Raam uit in de Maas. Aan het einde van de haven ziet u een inlaatwerk, waarmee waterschap Aa en Maas tegenwoordig de Hertogswetering van voldoende water voorziet. Bij hoog water op de Maas wordt de inlaat gesloten.

9

Grave heeft tientallen monumentale panden. De Hamstraat was vroeger de belangrijkste winkelstraat, tegenwoordig wordt er vooral gewoond. 'Ham' betekende een **bij water gelegen stuk grond**.

10 DE HAMPOORT

U passeert (de achterzijde van) de Hampoort uit 1688, met daarin het Graafs Museum. Daar kunt u meer te weten komen over de rijke historie van vestingstad Grave en de dorpen Gassel, Velp en Escharen.

U ziet vervolgens de voorzijde van de Hampoort, de toegang vanuit 's-Hertogenbosch. Voor de poort lag een **dubbele gracht**, met daarin een eiland (een ravelijn) waarover de toegangsweg liep.

12

De Lovendaalsingel loopt over een voor-malige vestingwal; het enige deel van de vestingwerken waar zowel de **buiten- als binnengracht** nog aanwezig zijn. De binnen-gracht (rechts) is stilstaand water. Bij warm weer heeft deze soms te kampen met over-matige blauwalgengroei. Een natuurlijke inrichting, terugdringen bladinvall en weg-halen slib moeten de gracht weer schoon maken. De buitengracht (links) is stromend water; met de aanleg van het gemaal werd ze het stroombed van de Raam.

14

Het overvloedige regenwater uit de dijk kan hier infiltreren in de bodem. Naast waterafvoer heeft de Raam ook een functie als ecologische verbingszone: een natuurlijke inrichting die uitwisseling van planten en diersoorten tussen natuur-gebieden mogelijk maakt. Daarom is langs de Raam een **natuurzone** aangelegd.

15

U loopt nu langs het laatste stuk van de Raam, die onder gemaal Van Sasse de Maas instroomt. Bij hoogwater op de Maas **pompt het gemaal water** uit de Raam. Maar meestal vindt de afvoer onder 'vrij verval' plaats, dus zonder pompen.